

ΕΤΑΙΡΙΑ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ
ΜΕΛΕΤΩΝ

ΑΝΑΤΥΠΟ

Συμβολή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης

- Βελτίωση της Ποιότητας και Ταχύτητας της Πολιτικής και Ποινικής Δίκης
- (Αναδι-)Οργάνωση του Δικαστικού και Σωφρονιστικού Συστήματος

Νικόλαος Φραγκάκης
Δικηγόρος, Πρόεδρος του Επιστημονικού Συμβουλίου του ΕΚΕΜΕ
Αντιπρόεδρος της Κίνησης Πολιτών για μια Ανοιχτή Κοινωνία

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΤΑΙΡΙΑ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ
ΜΕΛΕΤΩΝ

Συμβολή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης

- Βελτίωση της Ποιότητας και Ταχύτητας της Πολιτικής και Ποινικής Δίκης
- (Αναδι-)Οργάνωση του Δικαστικού και Σωφρονιστικού Συστήματος

Νικόλαος Φραγκάκης,
Δικηγόρος, Πρόεδρος του Επιστημονικού Συμβουλίου του ΕΚΕΜΕ,
Αντιπρόεδρος της Κίνησης Πολιτών για μια Ανοιχτή Κοινωνία

ΑΝΑΤΥΠΟ

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Β. Σχόλια Ν. Φραγκάκη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι - ΔΙΚΑΙΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ, ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Α. Εισαγωγή

Στη δεύτερη κιάλας παράγραφο το τμήμα της Μελέτης για την οργάνωση των δικαστηρίων (εφεξής η Έκθεση) προσδιορίζει την θέση των συντακτών της, ότι το αντικείμενο της έρευνας δεν είναι ζήτημα δικαιοπολιτικά άχρωμο, τεχνικό, ή υποδεέστερο σε σχέση με το δικαιοδοτείν, αφού από την οργάνωση και διοίκηση της δικαστικής εξουσίας κρίνεται, εν πολλοίς, το εάν αυτή ανταποκρίνεται επαρκώς στην αποστολή της.

Η δικαστική ανεξαρτησία, παλλάδιο της Δικαιοσύνης στο κράτος δικαίου, προϋποθέτει την οργανωτική αυτονομία των δικαστηρίων που, με τη σειρά της, συνδέεται με τη χρηματοδότηση, τη διοικητική στελέχωση και τον τρόπο λειτουργίας τους. Στην Ελλάδα, όμως, την οργάνωση των δικαστικών υπηρεσιών και ό,τι συνδέεται με αυτή, ασκεί ανέκαθεν το Υπουργείο Δικαιοσύνης, εντάσσοντας τα δικαστήρια στην ευρύτερη δημόσια διοίκηση, με αποτέλεσμα να αλλοιώνεται ο τρόπος και, κυρίως, το πνεύμα της λειτουργίας τους. Εν τέλει από καταβολής του νεοελληνικού κράτους ακολούθησε και η οργάνωση των δικαστηρίων τον «ασάλευτο χρόνο» της δημόσιας διοίκησης⁵⁴⁰.

Γ. Η Αλλαγή στο Ευρωπαϊκό Περιβάλλον: Αναβάθμιση του Ρόλου των Δικαστών

Το τμήμα της ιστορικής αναδρομής που περιγράφει τις σημαντικές αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο του δικαστικού συστήματος, με συνέπεια την αύξηση της πολιτικής σημασίας των δικαστηρίων κατά το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, προσφέρει το 'παράδειγμα' που, θεωρητικά τουλάχιστον, αποτελεί το πρότυπο στο οποίο προσβλέπει και η ελληνική Δικαιοσύνη. Χαρακτηριστικό στοιχείο του δικαιοδοτείν στη χώρα μας αποτελεί ο διάχυτος δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας, που ανάγει την «Τρίτη εξουσία» σε θεσμικό αντίβαρο της Βουλής και της (συχνά νομοθετούσας) Διοίκησης, στο πλαίσιο ενός, σημαντικού για τη λειτουργία του πολιτεύματος και την προστασία των θεμελιωδών ελευθεριών, *θεσμικού διαλόγου*, αρκεί ο έλεγχος αυτός ν' ασκείται πάντοτε με σύνεση και αυτοπεριορισμό.

---

540. Ο χαρακτηρισμός είναι παρμένος από τον τίτλο *Π. Τσούκα* [επιμέλεια], *Ο Ασάλευτος Χρόνος της Ελληνικής Δικαιοσύνης: εξήντα επτά κείμενα κριτικής 1880-2011*, εκδ. «Καλλιγράφος», 2012. Στο εξαιρετικό αυτό βιβλίο παραπέμπει συχνά η Έκθεση.

Η έννομη τάξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Συμβουλίου της Ευρώπης, συνταγματικά (Σ 28) δεν έχει ακόμα οδηγήσει στην ολοκλήρωση αλλά *εξελίσσεται σταδιακά* σε ένα σύστημα συνεκτικών υπερεθνικών ρυθμίσεων, οι οποίες περιορίζουν την άσκηση της κυριαρχίας των κρατών μελών. Αντίστοιχα, η ΕΣΔΑ έχει κι αυτή θέση στους μηχανισμούς της ευρωπαϊκής ενοποίησης, *αν και λιγότερο νευραλγική απ' όσο υποστηρίζει η Έκθεση*.

Δ. Η Οργάνωση και Διοίκηση των Δικαστηρίων στο Επίκεντρο

Ορθά προβάλλεται ότι τα τελευταία χρόνια η διοίκηση της Δικαιοσύνης έχει μετατραπεί, στον ευρωπαϊκό χώρο, σε μείζον πολιτικό και οικονομικό ζήτημα, μετά τη γενική διαπίστωση ότι η απλή «διοίκηση» δεν είναι πλέον πρόσφορη και η αποτελεσματικότητα των δικαστηρίων δεν μπορεί να βελτιωθεί χωρίς κατάλληλες οργανωτικές τομές και εφαρμογή λύσεων επεξεργασμένων στο πλαίσιο νέου επιστημονικού αντικειμένου, του court management.

Η «καλή διοίκηση της Δικαιοσύνης» είναι, όντως, δύσκολο να οριστεί επακριβώς. Δεχόμαστε ότι 'διοίκηση' είναι το σύνολο των ανθρώπινων και υλικών πόρων, που εξασφαλίζουν την οργάνωση, τη δομή και την επίτευξη του σκοπού που έχει εναποτεθεί στο δικαστικό σύστημα. 'Χρηστή' διοίκηση της Δικαιοσύνης, δε, σύμφωνα με το άρθρο 41 παρ. 1 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁵⁴¹, είναι η αμερόληπτη, δίκαιη και εντός ευλόγου προθεσμίας εξέταση των υποθέσεων από τα δικαστήρια.

Η Έκθεση μας πληροφορεί ότι η εν γένει διοίκηση στα διάφορα ευρωπαϊκά δικαστικά συστήματα κατανέμεται ανάμεσα στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, το Συμβούλιο για τη Δικαιοσύνη ή το αντίστοιχό του και τα όργανα διεύθυνσης των δικαστηρίων (συμβούλια ή προέδρους δικαστηρίων). «Καλή διοίκηση» των δικαστηρίων σημαίνει ότι η κεντρική και τοπική διοίκηση του συστήματος πρέπει να είναι αποτελεσματική. Τρία πρότυπα διοίκησης εντοπίζονται: Το «υπουργικό», το «κλασσικό» ή «νοτιοευρωπαϊκό» και το «μικτό» ή «βορειοευρωπαϊκό». Για την επιλογή του καλύτερου κατά περίπτωση προτύπου εργάζεται το Ευρωπαϊκό Δίκτυο των Συμβουλίων για τη Δικαιοσύνη.

541. Παρατίθεται το πρωτότυπο κείμενο σε μια από τις επίσημες γλώσσες, τα ελληνικά (γιατί δεν νοείται «ιδιωτική» μετάφραση από τα αγγλικά), όπου ο όρος του τίτλου αποδίδεται ως 'χρηστή' και όχι ως 'καλή': «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην αμερόληπτη, δίκαιη και εντός ευλόγου προθεσμίας εξέταση των υποθέσεων του από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης». Ταυτόσημη είναι και η, κεφαλαιώδους σημασίας διάταξη του πρώτου εδαφίου του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ - ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

A. Διαπιστώσεις

Για μια πιο αποτελεσματική Δικαιοσύνη στην Ελλάδα απαιτούνται σημαντικές αλλαγές, τόσο στη νοοτροπία των επαγγελματιών του δικαίου όσο και στις οργανωτικές δομές, οι οποίες κινδυνεύει να προσκρούσουν στην απροθυμία όσων έχουν συνηθίσει να εργάζονται με έναν ορισμένο τρόπο, να διδαχθούν ευελιξία και αποτελεσματικότητα, που απαιτεί μεγαλύτερη προσπάθεια και εξαρτά το ύψος των αποδοχών από την παραγωγικότητα.

B. Διασπάσεις και Συγχωνεύσεις Δικαστικών Υπηρεσιών

Η ανορθολογική κατανομή των δικαστικών υπηρεσιών στην ελληνική επικράτεια αποτελεί βασικό αρνητικό παράγοντα για την αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης. Η Έκθεση εντοπίζει τα κύρια σημεία παθογένειας της δικαστικής χωροταξίας με τα 19 Εφετεία και τα 63 Πρωτοδικεία (συν τα μεταβατικά!) και το μικρό ποσοστό υπηρετούντων δικαστών σε πρωτοβάθμια δικαστήρια (58%), με ευρωπαϊκό μέσο όρο +/-70%. Ορθά προτείνεται η αναθεώρηση της χωροταξίας των δικαστικών υπηρεσιών σύμφωνα με την κίνηση των εισαγόμενων υποθέσεων και η σύνδεση του αριθμού των οργανικών θέσεων με τον πραγματικό φόρτο εργασίας. Ειδικά για το Πρωτοδικείο Αθηνών, προτείνεται η διάσπαση του, με τη δημιουργία άλλων δύο πρωτοδικείων στην περιφέρεια της Αττικής. Η λύση αυτή, που είχε και άλλοτε συζητηθεί, έχει καταστεί αναπόφευκτη, μολοντί δημιουργεί προβλήματα για πολλούς. Εξ άλλου, η κατάταξη των δικαστικών υπηρεσιών σε διαβαθμίσεις (προτείνονται τρεις αλλά ο αριθμός είναι συζητήσιμος), ανάλογα και πάλι με τον όγκο - αριθμητικό και ποιοτικό - των υποθέσεων θα μπορούσε ασφαλώς να συμβάλει στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας. Το ίδιο ισχύει και με την ενοποίηση των μονομελών δικαστηρίων πρώτου βαθμού δικαιοδοσίας, δηλαδή των Μονομελών Πρωτοδικείων και των Ειρηνοδικείων, η μεταξύ των οποίων διάκριση είναι ξεπερασμένη από τη νομική πραγματικότητα, όπως επισημαίνει και η Έκθεση.

E. Διεύθυνση και Διοίκηση Δικαστικών Υπηρεσιών

Δογματική αφετηρία της προβληματικής της Έκθεσης στο τμήμα αυτό είναι η διάκριση ανάμεσα στη *διεύθυνση* μιας δικαστικής οργανικής μονάδας και στη *διοίκησή* της. Η διάσπαση, δηλαδή, του ισχύοντος διοικητικού προτύπου αφ' ενός στη *διεύθυνση*, που θα ανήκει στον επικεφαλής δικαστικό λειτουργό, θα έχει προεχόντως «στρατηγικό» ρόλο και θα άπτεται των συνυφασμένων με το δικαιοδοτικό έργο θεμάτων, και αφ' ετέρου στη *διοίκηση* (court administration) που θα αφορά στην αντιμετώπιση του συνόλου των, χωρίς άμεση σχέση με το δικαιοδοτικό έργο, οργανωτικών, διαχειριστικών, οικονομικών και λοιπών θεμάτων διοικητικής μέριμνας. Η εκπαίδευση στην ΕΣΔι

δεν περιλαμβάνει την κατάρτιση ή επιμόρφωση των δικαστικών λειτουργών για ζητήματα διεύθυνσης και οργάνωσης δικαστικών υπηρεσιών. Η Έκθεση παρατηρεί ότι για τους περισσότερους δικαστές, η διοίκηση ενός δικαστηρίου είναι, συνήθως, ένα αναπόφευκτο «καθήκον» μικρής διάρκειας που ορισμένοι το αντιμετωπίζουν σαν ευκαιρία «ελάφρυνσης» και «ξεκούρασης», πριν από τον επόμενο βαθμό. Διατυπώνεται, μάλιστα, το δυσμενές σχόλιο ότι στο δικαστικό χώρο, όπως και στις περισσότερες δημόσιες υπηρεσίες, οι υπάλληλοι, πλην φωτεινών εξαιρέσεων, έχουν εμπεδώσει τη νοοτροπία ότι δικαιούνται να υποαπασχολούνται⁵⁴².

Ο μέσος δικαστικός λειτουργός δεν έχει τα απαραίτητα χαρακτηριστικά για τη διοίκηση μιας δικαστικής οργανικής μονάδας, δηλαδή την αντιμετώπιση του συνόλου των, άσχετων με το δικαιοδοτικό έργο, οργανωτικών, διαχειριστικών, οικονομικών και λοιπών θεμάτων διοικητικής μέριμνας, παράλληλα, μάλιστα, προς τα δικαστικά του καθήκοντα. Ορθή είναι, λοιπόν, η πρόταση να θεσμοθετηθεί η διάκριση διεύθυνσης και διοίκησης των δικαστικών υπηρεσιών και να γίνει σαφέστερη καταγραφή των αντίστοιχων λειτουργικών αρμοδιοτήτων⁵⁴³.

Στ. Διεύθυνση Δικαστικών Υπηρεσιών

Ορθά προτείνεται η ριζική αναθεώρηση του συστήματος πλήρωσης των οργανικών θέσεων που συνδέονται με την άσκηση καθηκόντων διεύθυνσης. Στη συνέχεια, όμως, ακολουθεί μια ρηξικέλευθη πρόταση με την οποία ο γράφων δυσκολεύεται να συμφωνήσει⁵⁴⁴: Ο διεύθυνων θα εξακολουθεί να αποκαλείται πρόεδρος και με την ιδιότητα αυτή θα προεδρεύει, παράλληλα προς τα διοικητικά καθήκοντα, στις πολυμελείς συνθέσεις του δικαστηρίου, αλλά δεν θα έχει βαθμό προέδρου πρωτοδικών, διότι τέτοιος βαθμός προτείνεται να μην υπάρχει, ενώ οι θέσεις αυτές, όταν κενώνονται, προκηρύσσονται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης και διεκδικούνται από κάθε ενδιαφερόμενο δικαστικό λειτουργό, ο οποίος έχει τα αναγκαία προσόντα. Η αποσύνδεση της προαγωγής στο βαθμό του προέδρου από την επιλεξιμότητα για θέση διεύθυνσης είναι σκόπιμη. Αντί, όμως, για την πρόβλεψη ιδιαίτερου επιδόματος διεύθυνσης είναι προτιμότερη η μικρότερη χρέωση με υποθέσεις.

Ζοφερό χαρακτηρίζεται το ζήτημα του πώς θα διευθύνονται οι μεγάλες οργανικές δικαστικές μονάδες, στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη και τον Πειραιά. Αν και η πλειοψηφία των συνεργατών του Τομέα θα ήθελε να προτείνει την επαναφορά του συστήματος της μερικής αυτοδιοίκησης, με την έννοια της επιλογής προέδρου του τριμελούς συμβουλίου διεύθυνσης από το ΑΔΣ, τελικώς, προτείνεται να διατηρηθεί το σήμερα ισχύ-

542. Βλ. υποσημείωση 172.

543. Για τη σημερινή κατάσταση, βλ. υποσημείωση 177.

544. Όπως, άλλωστε και ορισμένοι από τους συντάκτες της Έκθεσης. Υποστηρίχθηκε ότι χρησιμότερο θα ήταν να υπάρξει απλή αποσύνδεση της προαγωγής στο βαθμό του προέδρου από την επιλεξιμότητα για θέση διεύθυνσης - βλ. υποσημείωση 188.

ον καθεστώς αμιγούς συστήματος εκλογής. Διότι εκτιμάται πως η πολιτικοποίηση του ζητήματος έχει τέτοια ένταση, ώστε ακόμη και αν νομοθετηθεί το σύστημα της μερικής αυτοδιοίκησης, μια διαφορετικής σύνθεσης επόμενη Βουλή θα μπορούσε να επαναφέρει το σύστημα της αμιγούς αυτοδιοίκησης. Για λόγους αρχής θα έπρεπε να αποφεύγεται η μη εφαρμογή ορθών μέτρων υπό τον φόβο της ανατροπής τους υπό το βάρος «πολιτικού κόστους».

Z. Διοίκηση Δικαστικών Υπηρεσιών

Είναι ορθή η θέση της Έκθεσης ότι η κατ' εξοχήν διοίκηση πρέπει να ασκείται από πρόσωπο που να προέρχεται από αριθμητικά περιορισμένο σώμα ανώτερων υπαλλήλων με δυνατότητα ευρύτερης χρονικής θητείας στη συγκεκριμένη δικαστική υπηρεσία. Έτσι θα σπάσει η παγιωμένη συνήθεια να αναλαμβάνουν τον κρίσιμο αυτό ρόλο γηραιοί υπάλληλοι, χωρίς ιδιαίτερα προσόντα. Συνοψίζοντας, η πρόταση στηρίζεται στις ακόλουθες αρχές: α) αποσύνδεση των θέσεων διοίκησης από την υπαλληλική εξέλιξη των δικαστικών γραμματέων και δημιουργία ειδικού σώματος, β) καθορισμός ειδικών, αυξημένων προσόντων, γ) προκήρυξη των θέσεων από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, με θητεία, δ) διαφανής και αξιοκρατική διαδικασία επιλογής, ε) πρόβλεψη υπηρεσιακών και οικονομικών κινήτρων, ώστε να ενισχύεται και η κινητικότητα από δικαστήριο σε δικαστήριο, και στ) αξιόπιστο σύστημα αξιολόγησης.

H. Οικονομική Αυτοδιαχείριση Δικαστικών Υπηρεσιών

Πρόταση της Έκθεσης είναι η αντιμετώπιση των συνήθων λειτουργικών αναγκών (όπως οι μικρής έκτασης εργασίες συντήρησης, η καθαριότητα, η θέρμανση, η προμήθεια βιβλίων, επίπλων ή τεχνολογικού εξοπλισμού μέχρις ενός ορισμένου ύψους δαπάνης, η προμήθεια αναλωσίμων κλπ) να στηρίζεται στην αυτοτελή χρηματοδότηση κάθε δικαστικής υπηρεσίας η οποία να διαχειρίζεται η ίδια τους πόρους για την αντιμετώπιση των αναγκών της, σύμφωνα με δικό της προϋπολογισμό. Οι διατιθέμενοι πόροι προτείνεται να καθοριστούν σε αναλογία προς τις εισροές από τις αστικές και ποινικές διαδικασίες στην αντίστοιχη υπηρεσία και οι πόροι αυτοί να είναι ανάλογοι και προς την αποτελεσματικότητα της υπηρεσίας.

IB. Γραμματειακή υποστήριξη

Ο απαρχαιωμένος τρόπος τήρησης πρακτικών πρέπει να σταματήσει. Προτείνεται να καθιερωθεί βαθμηδόν η στενογραφία ως αποκλειστική μέθοδος τήρησης των πρακτικών, τόσο στις πολιτικές όσο και στις ποινικές δίκες. Εντούτοις ο μεσοπρόθεσμος στόχος θα έπρεπε να είναι η παράλληλη καθιέρωση βιντεοσκόπησης των συνεδριάσεων.

Το καθεστώς της διακοπής των συνεδριάσεων στις 15:00 λόγω «ωραρίου» των γραμματέων της έδρας (που εντούτοις, κατά την Έκθεση, μοιράζονται υπερωριακή αμοιβή), πρέπει να καταργηθεί και να καθιερωθεί ελαστικό ωράριο για όσους απασχο-

λούνται στη ροή της διαδικασίας στο ακροατήριο, για τις ημέρες που προσφέρουν τέτοια εργασία, οπότε το ωράριο του δικαστικού γραμματέα να είναι 08:30 - 16:30. Για την τυχόν απασχόλησή του πέραν του ωραρίου να αμείβεται με το νόμιμο ωρομίσθιο. Έχει επίσης προταθεί⁵⁴⁵ το ωράριο να γίνει 12/ωρο (08:00-20:00) για τους γραμματείς της έδρας. Αυτό, όσο και αν θα δυσχερανούσε ορισμένους, θα επέφερε σημαντική μείωση του όγκου των εκκρεμών υποθέσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ - ΕΠΙΛΟΓΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ

Στη υποσημείωση 245 της Έκθεσης επισημαίνεται ως πρακτική δυσλειτουργία, που ανάγεται στην αρχή της αποφυγής διακρίσεως λόγω φύλου στον εισαγωγικό διαγωνισμό, ο δυσανάλογα μεγάλος αριθμός γυναικών που προσέρχονται, επιτυγχάνουν και διορίζονται ως δικαστικοί λειτουργοί, με την παρατήρηση ότι το ζήτημα απαιτεί περαιτέρω διερεύνηση, στη βάση του εάν είναι εύλογη η απαίτηση των διαδίκων να μη δικάζονται από δικαστήρια που συγκροτούνται μόνο από πρόσωπα του ενός φύλου. Πρόκειται για ακανθώδες ζήτημα, δύσκολα επιλύσιμο. Θα μπορούσε ίσως να προβλεφθεί, στις περιπτώσεις επιλογής με κλήρωση, να τηρείται ίση αναλογία δικαστών και από τα δύο φύλα.

Η Έκθεση, αποδεχόμενη την επιδίωξη προσέλευσης υποψηφίων με ήδη επιτυχημένη σταδιοδρομία σε άλλους χώρους (κυρίως στο Πανεπιστήμιο και στη δικηγορία ή τη δημόσια διοίκηση), προτείνει την καθιέρωση δεύτερης, παράλληλης προκήρυξης για περιορισμένες θέσεις, ενδεχομένως μόνο για το δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας, με αυξημένο ανώτατο όριο ηλικίας, με προσόντα, διαδικασία επιλογής και προετοιμασίας και τρόπο υπηρεσιακής εξέλιξης, που θα καθορίζονται ιδιαίτερα στο νόμο. Τίθεται έτσι το ζήτημα της δυνατότητας μερικής υιοθέτησης του «επαγγελματικού» (αγγλοσαξωνικού, κυρίως - βλ. παρ. 3 της Έκθεσης) δικαστικού συστήματος, η εφαρμογή του οποίου θα αποτελούσε τομή στον τρόπο, όχι μόνον επιλογής αλλά, κυρίως, εξέλιξης των δικαστών, αφού θα πρόκειται για πρωτοεισερχόμενους απευθείας στον δεύτερο - γιατί όχι και σε ανώτατο - βαθμό της δικαστικής ιεραρχίας⁵⁴⁶.

Τα ηθικά προσόντα και τα θεμελιώδη στοιχεία του χαρακτήρα, που είναι απαραίτητα για τον αποτελεσματικό δικαστή, προτείνεται να προσδιορισθούν σε κώδικα δεοντο-

545. Θ. Φορτσάκης, σε εισήγηση στη συζήτηση «Ταχύτητα και ποιότητα κατά την απονομή της Δικαιοσύνης. Γιατί δυσλειτουργεί η Δικαιοσύνη;» (Μέγαρο Μουσικής 16/5/2013), του κύκλου υπό τον γενικό τίτλο: «Ελλάδα: Μεταρρυθμίσεις, Ρήξεις, Τομές» που διοργάνωσαν η Κίνηση Πολιτών, η Διεθνής Διαφάνεια-Ελλάς, το ΙΟΒΕ, το ΕΛΙΑΜΕΠ και η Kantor, σε συνεργασία με το Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, στο πλαίσιο του προγράμματος Megaron Plus. Στη συζήτηση συμμετείχαν οι Π. Πικραμμένος, Β. Σκουρής, Θ. Φορτσάκης και Χ. Δ. Αργυρόπουλος και την συντόνισε ο Νίκος Φραγκάκης. Ο Θ. Φορτσάκης πρότεινε την κατάργηση του χρόνου δικαστικών διακοπών (όχι των διακοπών των δικαστών) που σήμερα διαρκούν από 1/7, μέχρι 15/9.

546. Τον εμπλουτισμό της τάξεως των δικαστών με προσωπικότητες εκτός Σώματος είχε προτείνει ο Θ. Φορτσάκης, ό.π.

λογίας. Επιμέλεια, αυταπάρνηση, προσωπική ανεξαρτησία και αμεροληψία, μετριοφροσύνη, ικανότητα προσωπικής συγκέντρωσης, κοινωνικότητα, ευγένεια του χαρακτήρα και ευπροσηγορία, ικανότητα δημιουργικής ακρόασης, διάκριση και ψυχραιμία κατά την εκφορά του λόγου, αταραξία και απάθεια κατά τις εντάσεις στη διαδικασία, συναισθηματική ωριμότητα και έλλειψη προσωπικών εξαρτήσεων είναι οι αρετές που η Έκθεση ζητάει από τον δικαστή. Ποιος θα μπορούσε να έχει αντίρρηση;

Οι απαιτούμενες από ένα δικαστικό λειτουργό πρόσθετες δεξιότητες δεν δικαιολογούν τη σύνδεση του συστήματος διαπίστωσης της σωματικής και ψυχικής καταλληλότητας για την άσκηση δικαστικών καθηκόντων, με τα ισχύοντα για τους πολιτικούς διοικητικούς υπαλλήλους. Ορθά, λοιπόν, προτείνεται να καθορισθούν νομοθετικά οι σωματικές και ψυχικές⁵⁴⁷ παθήσεις, οι οποίες αποκλείουν την αποτελεσματική άσκηση των δικαστικών καθηκόντων. Μια άλλη ορθή πρόταση είναι ότι θα πρέπει να θεωρηθεί ως ένδειξη μειωμένων ουσιαστικών προσόντων η κατ' επανάληψη αποτυχία στον εισαγωγικό διαγωνισμό και να αποκλείεται η συμμετοχή του ίδιου υποψήφιου, μετά την τρίτη αποτυχία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV - ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

A. Διαπιστώσεις

Αν και η Έκθεση παραδέχεται πως η γενική εικόνα απονομής της δικαιοσύνης δεν είναι αισθητά καλύτερη σήμερα, σε σχέση με εκείνη που υπήρχε πριν από τη λειτουργία της ΕΣΔι, εκτιμά ότι, κατά την 20ετία που πέρασε, η Σχολή πρόσφερε θετικό έργο στην ελληνική Δικαιοσύνη. Είναι όμως απογοητευτική η διαπίστωση ότι, ως προς την κατάρτιση, παρατηρείται έλλειμμα στην πρακτική προετοιμασία των εκπαιδευόμενων για την άσκηση του δικαιοδοτικού έργου, αλλά, μερικές φορές, δημιουργείται και πρόβλημα συμπεριφοράς αποφοίτων απέναντι στους άμεσους προϊσταμένους τους (προέδρους πρωτοδικών) εξ αιτίας της ανάπτυξης στενών σχέσεων με διδάσκοντες ανώτατους δικαστικούς.

Γ. Μεθοδολογία της Κατάρτισης

Οι εκπαιδευόμενοι στην ΕΣΔι δεν έχουν ανάγκη από την επανάληψη των θεωρητικών μαθημάτων. Αντίθετα, χρειάζεται, όχι απλώς να ενημερωθούν αλλά να εκπαιδευθούν για την εκπλήρωση των αυριανών δικαστικών καθηκόντων τους και, κυρίως, για τον τρόπο, με τον οποίο θα πρέπει να τα εκπληρώνουν. Να μνηθούν στο savoir-faire και στο savoir-être της άσκησης του λειτουργήματος, όπως εύστοχα το θέτει η Έκθεση.

---

547. Συμπεριλαμβανομένου οποιουδήποτε προβλήματος προσωπικότητας, το οποίο ματαιώνει την αποτελεσματική άσκηση των δικαστικών καθηκόντων (π.χ. ροπή σε εξαρτήσεις, έλλειψη αυτοπεποίθησης, μειωμένη κρίση και αντίληψη, απροθυμία για έντονη και μακροχρόνια ημερήσια απασχόληση, καταθλιπτικές τάσεις κ.ά.).

Παρά ταύτα, διαπιστώνεται ότι η διάρθρωση της διδακτέας ύλης και η ανάθεση της αντίστοιχης διδασκαλίας εξακολουθεί να διατηρεί τη δομή των νομικών σπουδών (προσδιορίζεται, δηλαδή, κατά κλάδους του δικαίου). Προτείνεται, λοιπόν, κατά το «Δεύτερο Στάδιο Κατάρτισης», η διδασκαλία να οριοθετείται σύμφωνα με τα καθήκοντα, τα οποία θα κληθούν να ασκήσουν οι εκπαιδευόμενοι όταν διορισθούν. Ως προς τη θεωρητική διδασκαλία, προτείνεται να περιορισθεί σε γνωστικά πεδία, τα οποία είτε δεν αποτέλεσαν αντικείμενο των πανεπιστημιακών σπουδών είτε η προηγούμενη διδασκαλία τους έχει υπερκερασθεί από τις νομοθετικές εξελίξεις. Σημαντικό είναι, επίσης, οι προοριζόμενοι για ένα κλάδο της δικαιοσύνης (πολιτική, ποινική, διοικητική) να αποκτούν γνώσεις και των άλλων δύο, γιατί συχνά οι πολιτικοί δικαστές υστερούν στο χειρισμό υποθέσεων με πτυχές συνταγματικού/διοικητικού δικαίου, οι εισαγγελείς σε ζητήματα αστικού και οι διοικητικοί σε θέματα εταιρικού ή κληρονομικού δικαίου.

Δ. Μεθοδολογία της Επιμόρφωσης

Αφού παρατηρήθηκε ότι τα προγράμματα επιμόρφωσης, που απευθύνονται σε μεγάλο αριθμό δικαστικών λειτουργών έχουν περιορισμένη εκπαιδευτική αξία, προτείνεται ο σχεδιασμός επαναλαμβανόμενων προγραμμάτων για περιορισμένο αριθμό συμμετεχόντων με κοινά γνωρίσματα. Ίσως ο προτεινόμενος έμμεσος καταναγκασμός της πρόβλεψης προγραμμάτων υποχρεωτικής συμμετοχής, η επιτυχής παρακολούθηση των οποίων να συνδεθεί με την υπηρεσιακή εξέλιξη των δικαστικών λειτουργών, να είναι αντιπαθής μεν αλλά αποτελεσματικός στο να προσελκύσει το ενδιαφέρον για κάτι καινούριο.

Ε. Διδακτικό Προσωπικό

Προφανώς η μεν θεωρητική διδασκαλία πρέπει να ανατίθεται σε πανεπιστημιακούς καθηγητές και σε δικηγόρους ή άλλους ειδικούς επιστήμονες ή τεχνοκράτες, η δε πρακτική διδασκαλία σε δικαστικούς λειτουργούς, οι οποίοι, κατά την Έκθεση, να είναι εφέτες ή πρόεδροι πρωτοδικών και αντίστοιχοι και όχι ανώτατοι. Οι τελευταίοι να καλούνται για διαλέξεις. Εξ άλλου δεν γνωρίζουμε τα στοιχεία για να εκτιμήσουμε το αν ο συνολικός αριθμός των διδασκόντων είναι σήμερα πολύ μεγάλος.

Στ. Πρακτική Άσκηση και Παρεδρία

Η Έκθεση υποστηρίζει ότι, μετά την καθιέρωση της δικαστικής εκπαίδευσης, η δοκιμασία των νέων δικαστών με τη μορφή της παρεδρίας έχει χάσει τη σημασία της, ενώ η πρακτική άσκηση των εκπαιδευόμενων της ΕΣΔι δεν διαρκεί αρκετά. Προτείνεται, λοιπόν, ο χρόνος της πρακτικής άσκησης και της παρεδρίας να συγχωνευθούν σε ένα ενιαίο, διετές στάδιο πρακτικής κατάρτισης, προοδευτικής άσκησης ουσιαστικών δικαστικών καθηκόντων και αξιολόγησης, με επίβλεψη και συνεργασία τόσο της ΕΣ-

Δι όσο και των δικαστικών λειτουργών που διευθύνουν τις αντίστοιχες υπηρεσίες. Η πρόταση φαίνεται ορθή.

Ζ. Αξιολόγηση Ήθους και Συμπεριφοράς

Είναι ανησυχητική η διαπίστωση ότι η δικαστική εκπαίδευση δεν κατόρθωσε μέχρι σήμερα να αποκλείσει το διορισμό ως δικαστικών λειτουργών προσώπων, τα οποία, αν και διαθέτουν επαρκείς επιστημονικές γνώσεις, εμφανίζουν προβλήματα προσωπικότητας που τα καθιστούν ακατάλληλα για την εκτέλεση του δικαστικού έργου. Η προβλεπόμενη διαδικασία αξιολόγησης του ήθους και της συμπεριφοράς λίγο πριν την αποφοίτηση από τη Σχολή, δεν εφαρμόστηκε μέχρι σήμερα. Οι δυσλειτουργίες, όμως, από το διορισμό ανθρώπων με προβλήματα προσωπικότητας εξακολουθούν να υπάρχουν και, προεχόντως, εντοπίζονται αφ' ενός σε αντιδεοντολογική συμπεριφορά προς συναδέλφους, δικηγόρους και διαδίκους και αφ' ετέρου σε αδικαιολόγητες καθυστερήσεις στη διαδικασία ή τη διαχείριση των υποθέσεων. Συνεπώς πρέπει, χωρίς καθυστέρηση, να εφαρμοσθούν τα κατάλληλα μέτρα για να εκλείψει το αρνητικό αυτό φαινόμενο, το οποίο, εκτός των άλλων, εκθέτει τη Σχολή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V - ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ

Α. Διαπιστώσεις

Στην πράξη η επιθεώρηση έχει, συχνά, τυπικό χαρακτήρα, γεγονός που την καθιστά άδικη και αναποτελεσματική. Έχει ενδιαφέρον η μεταξύ δικαστών έρευνα για τον τρόπο λειτουργίας του συστήματος επιθεώρησης, κατά την οποία αυτός εκτιμάται σε ποσοστό 29,63% ως μη αποτελεσματικός, ενώ σε ποσοστό 38,27% ως ευνοϊκός για τους μέτριους και άδικος για τους πολύ καλούς δικαστικούς λειτουργούς. Χαρακτηριστική είναι η κριτική που έχει ασκήσει τ. Πρόεδρος ΑΠ: «*Η έλλειψη ουσιαστικού ελέγχου των δικαστικών - πολιτικών και ποινικών - αποφάσεων από τους επιθεωρητές και η αθρόα προαγωγή δικαστών κατ' αρχαιότητα, όχι δε κατ' απόλυτη εκλογή, δεν ευνοούν την ορθή και έγκαιρη κρίση τούτων, ούτε την προσπάθεια βελτιώσεώς τους. Αν οι επιθεωρητές παρακολουθούσαν απροειδοποιητώς και τακτικώς τις συνεδριάσεις των ποινικών δικαστηρίων, όπως έχουν υποχρέωση, οι δικαστές θα ήσαν περισσότερο προσεκτικοί και η αξιολόγησή τους δικαιότερα και ακριβεστέρα. [...] Και οι αποφάσεις τους θα ήταν περισσότερο λογικές και δίκαιες*».⁵⁴⁸ Απροειδοποίητη να είναι και η επιθεώρηση για τις πολιτικές υποθέσεις, τυχαία επιλεγόμενες από το αρχείο του δικαστηρίου μαζί με ολόκληρο το φάκελο.

Με βάση τα παραπάνω, επιχειρήθηκε να αναδειχθούν οι λειτουργικές και μεθοδολογικές αδυναμίες του συστήματος, με την παραδοχή ότι η αξιόπιστη επιθεώρηση συνιστά μία από τις βασικότερες παραμέτρους για τη βελτίωση απονομής της Δικαιοσύ-

548. Βλ. Β. Κόκκινου, Ανασύσταση της Δικαιοσύνης, εφημ. *Εστία*, 2.2.2010.

νης. Αντίστροφα, οι αδυναμίες του συστήματος έχουν ως αποτέλεσμα τη δυσλειτουργία του θεσμού της επιθεώρησης στην πράξη και την αύξηση των δυσμενών κριτικών τόσο από δικαστικούς λειτουργούς όσο και από τον ευρύτερο νομικό χώρο.

Γ. Μεθοδολογία της Επιθεώρησης

Στην Έκθεση τονίζεται ότι ο επιθεωρητής οφείλει να εξετάζει το σύνολο της εργασίας του επιθεωρούμενου δικαστικού λειτουργού και ιδίως το νομικό και πραγματικό μέρος κάθε υπόθεσης και τις δοθείσες με την απόφαση απαντήσεις στους προβληθέντες από τους διαδίκους ισχυρισμούς. Επίσης, προκειμένου να διαμορφώσει ασφαλή γνώμη ως προς τα αξιολογούμενα ουσιαστικά προσόντα του επιθεωρούμενου, οφείλει να διεξάγει λεπτομερώς κάθε χρήσιμη έρευνα, να ζητεί τη γνώμη του προϊσταμένου του δικαστηρίου ή της εισαγγελίας, καθώς και του προέδρου του τμήματος, όπου, κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα, είχε υπηρετήσει ο επιθεωρούμενος και να έχει, οπωσδήποτε, προσωπική επαφή με αυτόν. Είναι επίσης απαραίτητο - προσθέτουμε - να ακούει και τις απόψεις δικηγόρων που παραστάθηκαν σε δίκες που διεξήγαγε ο επιθεωρούμενος δικαστικός λειτουργός.

Η πρόταση της Έκθεσης είναι να καταρτισθεί κανονισμός μεθόδου επιθεώρησης (ανύπαρκτος σήμερα) που αφ' ενός να καθοδηγεί τους επιθεωρητές στην εκπλήρωση των καθηκόντων τους με ομοιόμορφο τρόπο, και αφ' ετέρου να εξασφαλίζει στους επιθεωρούμενους ίσες ευκαιρίες για αντικειμενική αξιολόγηση. Ορθά προτείνεται, επίσης, να σταματήσει η πρακτική να υποδεικνύουν αποκλειστικά οι επιθεωρούμενοι τα κείμενα της δικαστηριακής πράξης, με βάση τα οποία αξιολογούνται από τον επιθεωρητή και η επιλογή των δικαστικών αποφάσεων, βουλευμάτων, εισαγγελικών προτάσεων, κατηγορητηρίων κλπ να γίνεται, δειγματοληπτικώς, κατά κύριο λόγο από τον ίδιο τον επιθεωρητή και μόνο εν μέρει από τον επιθεωρούμενο, κάτι που φαίνεται να βρίσκει σύμφωνη τη μεγάλη πλειοψηφία των δικαστικών λειτουργών που συμμετείχαν στη σχετική έρευνα. Επί πλέον, προτείνεται η δειγματοληπτική επισκόπηση τόσο του εισαγωγικού δικογράφου όσο και των προτάσεων των διαδίκων, επί των οποίων εκδόθηκαν οι αποφάσεις του επιθεωρούμενου, καθώς και οι αποφάσεις οι οποίες εκδόθηκαν επί ενδίκων μέσων που ασκήθηκαν κατά πολιτικών αποφάσεων του επιθεωρούμενου.

Δ. Κριτήρια Αξιολόγησης - Ε. Κλίμακα Βαθμολογίας

Η Έκθεση προτείνει να ιεραρχηθούν τα κριτήρια αξιολόγησης σύμφωνα με τη βαρύτητά τους. Ειδικότερα, το δικαστικό ήθος και το σθένος, προτείνεται να αποτελέσουν ένα ενιαίο κριτήριο και να διαχωρισθούν από το χαρακτήρα, ο οποίος αποτελεί διαφορετική έννοια και γι' αυτό πρέπει να αξιολογείται αυτοτελώς. Οι έννοιες «κρίση» και «αντίληψη» να εξειδικευθούν περαιτέρω και η πρώτη απ' αυτές να σχετισθεί με την ικανότητα στη νομική υπαγωγή των ισχυρισμών ενώ η δεύτερη με την ικανότητα στην ουσιαστική επίλυση των διαφορών. Ομοίως, η επιμέλεια, η εργατικότητα και

η υπηρεσιακή (ποιοτική και ποσοτική) απόδοση, δεν μπορεί να αξιολογούνται ενιαία, αφού δεν είναι πάντοτε συμβατές μεταξύ τους. Προτείνεται, λοιπόν, να διακριθούν οι συναφείς έννοιες της επιμέλειας και της ποιοτικής απόδοσης από τις υπόλοιπες και να αποτελέσουν ένα ενιαίο, αυτοτελές κριτήριο, με την εργατικότητα και την ποσοτική απόδοση να αξιολογούνται χωριστά, μαζί με την ενημερότητα στη διεκπεραίωση της εκκρεμότητας.

Η ισχύουσα κλίμακα αξιολόγησης είναι βραχεία, με συνέπεια να περιορίζει σημαντικά τη δυνατότητα βαθμολογικής διάκρισης, εις βάρος των ικανότερων. Γι' αυτό προτείνεται ο διπλασιασμός της κλίμακας, ως εξής: α) εξάιρετος, β) άριστος, γ) πολύ καλός, δ) αρκετά καλός, ε) καλός, στ) σχεδόν καλός, ζ) μέτριος, η) ανεπαρκής και η σύνδεση ή η αντικατάσταση των χαρακτηρισμών με αριθμητική κλίμακα, ώστε να παρέχεται η δυνατότητα εξαγωγής ενός μέσου όρου ως συνολικού βαθμού. Εντούτοις, ο μέσος όρος δεν βοηθάει αν ένας δικαστής είναι ακατάλληλος για το λειτουργήμα, λόγω ελλείψεως ήθους - π.χ. αν είναι χαρτοπαίκτης ή μέθυσος ή επιδίδεται σε άλλες δραστηριότητες που δεν συνάδουν με την ιδιότητα του δικαστή.

Θα ήταν, πάντως, σκόπιμη η συζήτηση των προτάσεων και με διατελέσαντες τα τελευταία (πέντε;) χρόνια επιθεωρητές, ώστε και οι δικές τους εμπειρίες να συμβάλουν στην τελική διαμόρφωση των κριτηρίων και της κλίμακας βαθμολογίας.

Στ. Εκθέσεις Επιθεώρησης

Η Έκθεση περιλαμβάνει συγκροτημένη, συνολική πρόταση για τη μορφή και το περιεχόμενο των εκθέσεων επιθεώρησης:

- Τα αριθμητικά στοιχεία να παρέχονται με στατιστική απεικόνιση.
- Στην πολιτική διαδικασία, στοιχείο αξιολόγησης να καταστεί και το ποσοστό ενδίκων μέσων που ασκήθηκαν κατά των αποφάσεων του επιθεωρούμενου και, αντιστοίχως, αυτό των ενδίκων μέσων που έγιναν δεκτά σε βάρος αποφάσεων του.
- Στην ποινική διαδικασία, στοιχείο αξιολόγησης για την αποτελεσματικότητα των προεδρευόντων ποινικών δικαστών, πέραν του αριθμού των δικασίμων στις οποίες προήδρευσε ο καθένας, να καταστεί ο αριθμός των υποθέσεων που κλήθηκε να δικάσει και ο αντίστοιχος αριθμός εκείνων που πράγματι δίκασε, εκδίδοντας οριστική και όχι παρεμπίπτουσα ή αναβλητική απόφαση.
- Η έκθεση να συντάσσεται με βάση ορισμένα ηλεκτρονικά πρότυπα, αντίστοιχα προς τον κλάδο και το βαθμό του επιθεωρούμενου, τα οποία θα παρέχουν τη δυνατότητα αυτόματης εξαγωγής στατιστικών αποτελεσμάτων, που θα τροφοδοτούν και το ενιαίο μηχανογραφικό σύστημα των δικαστικών υπηρεσιών.

Η πρόταση αυτή βελτιώνει αισθητά τη σημερινή κατάσταση και μπορεί ν' αποτελέσει αφετηρία για τη διατύπωση ρυθμίσεων που να τεθούν σύντομα σε εφαρμογή.

Z. Αξιοποίηση Αποτελεσμάτων

Ο νόμος προβλέπει ότι για τις προαγωγές δικαστικών λειτουργιών κατ' απόλυτη εκλογή, πρέπει να διαπιστώνεται ότι ο κρινόμενος συγκεντρώνει σε ιδιαίτερα ικανό βαθμό τα απαραίτητα ουσιαστικά προσόντα και μπορεί να ανταποκριθεί πλήρως στα καθήκοντα του ανώτερου βαθμού. Ειδικά για τις προαγωγές στους βαθμούς του προέδρου ή εισαγγελέα εφετών και ανώτερους, πρέπει να διαπιστώνεται η συνδρομή των ως άνω προσόντων σε εξαιρετικό βαθμό. Ως εκ τούτου, δικαίως απορεί η Έκθεση για τη διάταξη, σύμφωνα με την οποία οι πρόεδροι και εισαγγελείς εφετών δεν υπόκεινται σε τακτική επιθεώρηση, αλλά μόνον σε έκτακτη. Παρατηρεί, δε: «πώς θα είναι εφικτή η επιβεβαίωση των εξαιρετικών τους προσόντων και μετά τη δοκιμασία τους στις ως άνω θέσεις, προκειμένου να προαχθούν στο βαθμό του αρεοπαγίτη ή του αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου;». Προτείνεται, λοιπόν, ορθώς, όχι μόνο να επανέλθει ο θεσμός της τακτικής επιθεώρησης των προέδρων και εισαγγελέων εφετών, αλλά και να συνδεθούν νομοθετικά βαθμίδες της κλίμακας αξιολόγησης ή του μέσου όρου της συνολικής βαθμολογίας, με τις προϋποθέσεις προαγωγής στον επόμενο βαθμό, αποκλεισμένης της ευχέρειας παρέκκλισης του ΑΔΣ από τις προϋποθέσεις αυτές.

H. Αξιολόγηση Δικαστικών Υπηρεσιών

Στην Έκθεση επιχειρείται η σκιαγράφηση συστήματος που θα μπορούσε να μεταβάλει την σημερινή κατάσταση αξιολόγησης του συνόλου, σχεδόν, των υπηρετούντων δικαστικών λειτουργιών ως «εξαιρέτων», την ώρα που η αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης κυμαίνεται σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα. Γι' αυτό το σκοπό προτείνεται να δημιουργηθεί σύστημα καταγραφής και απεικόνισης κατά δικαστήριο και εισαγγελία των υποθέσεων που είναι εκκρεμείς και εκείνων που εισάγονται και διεκπεραιώνονται αντιστοίχως, του χρόνου που απαιτείται μέχρι την έκδοση οριστικής απόφασης, των αναβλητικών αποφάσεων και άλλων πρόσφορων δεδομένων, προκειμένου, με βάση τα στοιχεία αυτά, να επακολουθεί ετήσια κατάταξη των ομοειδών δικαστικών υπηρεσιών και η συναγωγή συμπερασμάτων ως προς την αποδοτικότητα της καθεμιάς, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες. Ανάλογο σύστημα προτείνεται να δημιουργηθεί και για την αποδοτικότητα των υπηρετούντων ανά δικαστήριο, ανά κλάδο και βαθμό, ανά σειρά αποφοίτησης από την ΕΣΔι. Πρόκειται για σοβαρή πρόταση και εφαρμόσιμη, εφόσον θα θελήσει κανείς να αναδιοργανώσει πραγματικά τη Δικαιοσύνη και να την καταστήσει αποδοτικότερη.

I. Συμπέρασμα

Συνοψίζοντας τα προηγούμενα ευρήματα, η Έκθεση συμπεραίνει ότι η ισοπεδωτική αξιολόγηση, οι προαγωγές κατ' αρχαιότητα, ακόμη και στους βαθμούς ή στις θέσεις που απαιτούν εντελώς εξαιρετικά προσόντα, καθώς και η επί εσφαλμένης βάσεως

συναδελφική επιείκεια, ματαιώνουν τη διάθεση των ικανών δικαστικών λειτουργών να μοχθήσουν και να αποδώσουν περισσότερο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI - ΥΠΗΡΕΣΙΑΚΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ

Η υπηρεσιακή εξέλιξη των δικαστικών λειτουργών στην Ελλάδα συνδέεται, σχεδόν αποκλειστικά, με την αρχαιότητα, σε ένα καθεστώς, που στην πραγματικότητα και παρά τις επιταγές του νόμου, αργά ή γρήγορα όλοι προάγονται, ενώ η προαγωγή σε ανώτερο βαθμό είναι συνήθως συνδεδεμένη με την άσκηση καθηκόντων διεύθυνσης και ανεξάρτητα από το αν οι προαγόμενοι μπορούν να ανταποκριθούν στα καθήκοντα του ανώτερου βαθμού. Χάνεται έτσι το κίνητρο για αύξηση της παραγωγικότητας που παρέχει η υπηρεσιακή εξέλιξη όταν είναι αξιοκρατική, οπότε και είναι άμεσα συνυφασμένη με την αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης. Από την άλλη πλευρά, ο τρόπος, με τον οποίο λειτουργεί το σύστημα βαθμολογικής εξέλιξης και προαγωγής των δικαστικών λειτουργών, ενώ δεν εμφανίζει έλλειμμα ανεξαρτησίας, εμφανίζει έλλειμμα αξιοκρατίας. Εξ άλλου, κατά την Έκθεση, αρκετοί δικαστικοί λειτουργοί προάγονται στον Άρειο Πάγο για να παραιτηθούν σε σύντομο χρόνο, μη δυνάμενοι να ανταποκριθούν στις αυξημένες απαιτήσεις του ανωτάτου δικαστηρίου.

Συνοψίζοντας τις κυριότερες από τις σκέψεις που διατυπώνονται στο κεφάλαιο αυτό, οι συντάκτες της Έκθεσης προτείνουν: Α) Την καθιέρωση ελάχιστης, υποχρεωτικής, διαδοχικής θητείας δύο ετών για όλους τους δικαστικούς λειτουργούς, σε υπηρεσία μιας εκάστης των τριών κατηγοριών διαβάθμισης που εισηγούνται. Β) Την κατάργηση από τη δικαστική ιεραρχία των βαθμών του προέδρου πρωτοδικών και του προέδρου εφετών και την αποσύνδεση των θέσεων διεύθυνσης δικαστικής υπηρεσίας από την αρχαιότητα, με παράλληλη καθιέρωση τριών μισθολογικών κλιμακίων σε κάθε βαθμό δικαιοδοσίας, στα οποία θα εξελίσσονται οι ανήκοντες στο βαθμό. Ο διευθύνων, βέβαια, θα αποκαλείται πάντοτε πρόεδρος του δικαστηρίου, ο χαρακτηρισμός αυτός, όμως, δεν θα υποδηλώνει βαθμό της δικαστικής ιεραρχίας, αλλά διαβαθμισμένη θέση. Γ) Τη διεκδίκηση των θέσεων διεύθυνσης σύμφωνα με ουσιαστικά προσόντα και ύστερα από αντικειμενική αξιολόγηση, με διετή θητεία και χωρίς δυνατότητα μετάθεσης του διευθύνοντος κατά τη διάρκειά της, αλλά με θέσπιση κινήτρων προσέλευσης. Δ) Την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του διευθύνοντος, ως προϋπόθεση για ολοκλήρωση της θητείας ή διεκδίκηση διεύθυνσης σε δικαστική υπηρεσία ανώτερης κατηγορίας. Ε) Τη συγχώνευση δύο μικρότερων δικαστηρίων σε ένα μεγαλύτερο.

Οι προτάσεις αυτές οδηγούν σε ριζικές αλλαγές στην οργάνωση της Δικαιοσύνης και θα πρέπει να συνεκτιμηθούν με τις υπόλοιπες της Έκθεσης, με ορισμένες από τις οποίες είναι αλληλένδετες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII - ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ

Διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχουν επίσημα στατιστικά στοιχεία, που να καταδεικνύουν τη συνθηθέστερη αιτία των πειθαρχικών διώξεων στην Ελλάδα.

Ορθά παρατηρείται ότι η πειθαρχική διαδικασία καταστρώνεται στο νόμο με πληρότητα αλλά ότι ως έλλειμμα θα μπορούσε να θεωρηθεί το ότι, κατά κανόνα, ενώπιον των πειθαρχικών συμβουλίων δεν καλείται ούτε το πρόσωπο που είχε εκφράσει παράπονο σε βάρος του εγκαλούμενου ούτε οι μάρτυρες, που αυτό είχε προτείνει, με συνέπεια να ακούγεται μόνο ο εγκαλούμενος δικαστικός λειτουργός, χωρίς να δίνεται η ευχέρεια στάθμισης της προσωπικότητας ή της αξιοπιστίας εκείνων, που έχουν εκφραστεί σε βάρος του. Ως εκ τούτου προτείνεται να αναζητηθεί τρόπος για μια περισσότερο ουσιαστική πειθαρχική δίκη.

Αναγνωρίζεται στην Έκθεση ότι η έγκαιρη και αποτελεσματική αντιμετώπιση των πειθαρχικών παραπτώματων και, ιδίως, αυτού της αδικαιολόγητης καθυστέρησης στην έκδοση αποφάσεων, συνδέεται άμεσα με τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της Δικαιοσύνης. Ο δικαστικός λειτουργός είναι δυνατό να παυθεί οριστικά, μεταξύ άλλων και για υπηρεσιακή ανεπάρκεια. Η οριστική παύση δικαστικού λειτουργού για το λόγο αυτό σκοπεί, προεχόντως, στην εξυπηρέτηση της εύρυθμης λειτουργίας του οικείου δικαστηρίου και, γενικότερα, στην προάσπιση του κύρους της Δικαιοσύνης. Η αδυναμία παραγωγής δικαστικού έργου, που συνιστά υπηρεσιακή ανεπάρκεια, μπορεί, ειδικότερα, να οφείλεται σε προσωπικούς ή οικογενειακούς λόγους ή σε έλλειψη ή ανεπάρκεια των ουσιαστικών προσόντων ή σε ραθυμία ή πνεύμα αδιαφορίας προς την υπηρεσία. Μη χρήσιμος θεωρείται όχι μόνο αυτός, ο οποίος ουδέν έργο παράγει, αλλά και εκείνος, ο οποίος παράγει έργο υποτυπώδες, σε σύγκριση με εκείνο που προσφέρει ο μέσης απόδοσης συνάδελφός του. Εύστοχη είναι η επισήμανση ότι τα πειθαρχικά παραπτώματα, εν όψει του παραπάνω σκοπού της πειθαρχικής διαδικασίας, υπόκεινται σε παραγραφή, ενώ, αντιθέτως, ο χαρακτηρισμός του δικαστικού λειτουργού ως υπηρεσιακά ανεπαρκούς μπορεί να γίνει οποτεδήποτε και δεν συναρτάται οπωσδήποτε με συγκεκριμένη συμπεριφορά, αλλά με την εν γένει υπηρεσιακή του εικόνα. Εφ' όσον ο δείκτης αποτελεσματικότητας, παραμένει επί δύο συνεχή έτη κάτω από ένα συγκεκριμένο ποσοστό, προτείνεται αφ' ενός να κινείται η διαδικασία οριστικής παύσης λόγω ανεπάρκειας και να επέρχονται αυτοδίκαια οι οικονομικές συνέπειες. Τέλος, μετά την κίνηση της διαδικασίας οριστικής παύσης λόγω ανεπάρκειας, προτείνεται ο δικαστικός λειτουργός να τίθεται, αυτοδίκαια, σε προσωρινή αργία (και όχι να μετατίθεται δυσμενώς, διότι τότε το πρόβλημα μετακινείται σε άλλη δικαστική υπηρεσία), μέχρι την έκδοση οριστικής απόφασης.

Η Έκθεση εστιάζει το πρόβλημα της, χωρίς τις ανάλογες πειθαρχικές κυρώσεις, αδικαιολόγητης καθυστέρησης στην έκδοση αποφάσεων, στις «συντεχνιακού» τύπου επιφυλάξεις των οργάνων της πειθαρχικής διαδικασίας και στο αναποτελεσματικό

καθεστώς επιθεώρησης - αναποτελεσματικό ως προς το να εντοπίσει και να διαχωρίσει τους ικανούς από ποιοτική και ποσοτική άποψη δικαστές, από τους υπολειπόμενους ως προς τα κριτήρια αυτά. Το τυπικό αυτό και χωρίς βάθος καθεστώς δημιουργεί εύλογη επιφυλακτικότητα στην κίνηση πειθαρχικών διαδικασιών. Γι' αυτό και προτείνεται η επιθεώρηση αφ' ενός να προλάβει την πειθαρχική διαδικασία και αφ' ετέρου, όταν αυτό δεν καθίσταται εφικτό, να αποτελέσει εκείνη τη βάση μιας αντικειμενικής πειθαρχικής διαδικασίας. Προτείνεται, μάλιστα, η αξιοποίηση και οικονομικών συνεπειών, ως τρόπου παρότρυνσης όσων ακολουθούν την αρχή της «ήσσονος προσπάθειας».

Ειδικότερα όσον αφορά την ενότητα της Έκθεσης *Αμοιβές και αποτελεσματικότητα*, αναφέρεται η πρόβλεψη του νόμου ότι δεν οφείλεται μισθός για το χρονικό διάστημα, κατά το οποίο ο δικαστικός λειτουργός, από δική του υπαιτιότητα, δεν παρέχει υπηρεσία και ως τέτοια νοείται και η, κατά την κρίση των προϊσταμένων οργάνων, αδικαιολόγητη καθυστέρηση του δικαστικού λειτουργού ως προς την παράδοση σχεδίων αποφάσεων και δικογραφιών, που του ανατίθενται προς επεξεργασία, καθώς και η μη συμμετοχή του στις συνεδριάσεις των οργάνων του δικαστηρίου ή η μη εκτέλεση άλλης υπηρεσίας, που του ανατέθηκε. Η πράξη της περικοπής τίθεται στον ατομικό του φάκελο και συνιστά δυσμενές στοιχείο για την προαγωγή του, λειτουργώντας ως κύρωση, αφού πρόκειται για εκ των υστέρων ιεραρχική επέμβαση σε περιπτώσεις μειωμένης απόδοσης. Με τον τρόπο αυτό, όμως, η περικοπή μισθού μπορεί να ερμηνευθεί ότι επέχει θέση πειθαρχικής ποινής, η οποία επιβάλλεται χωρίς πειθαρχική διαδικασία, δημιουργώντας επιφυλάξεις ως προς την ενεργοποίηση της κύρωσης. Απαιτείται επομένως να διευκρινιστεί η σχετική διάταξη.

Ο νομοθέτης έχει θέσει διάφορα χρονικά περιθώρια ως προς τη διεκπεραίωση του δικαστικού έργου και τη συμμόρφωση σ' αυτά, ενώ έχει προβλεφθεί η επιδοματική επαύξηση των τακτικών αποδοχών των δικαστικών λειτουργών, αφ' ενός με την πάγια αποζημίωση και αφ' ετέρου με την ειδική παροχή για ταχύτερη διεκπεραίωση. Αυτά τα επιδόματα δεν είναι λογικό να καταβάλλονται χωρίς την πραγματική εκπλήρωση του σκοπού για τον οποίο έχουν προβλεφθεί. Η Έκθεση προτείνει τα δύο επιδόματα να συγχωνευθούν σε ένα και να διευκρινισθεί νομοθετικώς ότι αυτό παρέχεται για την εξασφάλιση συνθηκών και μεθόδου εργασίας που προωθεί την υπηρεσιακή ενημερότητα και ότι το ενιαίο επίδομα καταβάλλεται στο ακέραιο, μόνο εφ' όσον στο τέλος του μήνα, που προηγείται της εκκαθάρισης των τακτικών αποδοχών, ο δικαιούχος είχε μηδενική εκκρεμότητα. Εάν, αντιθέτως, εμφανίζε εκκρεμότητα, προτείνεται, για κάθε υπόθεση ή δικογραφία, που βρίσκεται σε καθυστέρηση, να παρακρατείται υπέρ του ΤαΧΔΙΚ συγκεκριμένο, κλιμακούμενο, ποσοστό. Η συνέπεια αυτή προτείνεται να είναι ανεξάρτητη από το αν η καθυστέρηση θα μπορούσε ή όχι να χαρακτηριστεί δικαιολογημένη. Οι προτάσεις αυτές είναι ορθές. Η σύνδεση πάντως του μισθού με την παραγωγικότητα των δικαστών θα μπορούσε να είναι ριζοσπαστικότερη, κατά το παράδειγμα των ισχυόντων στη Γαλλία: ο μισθός των διοικητικών δικαστών δι-

ακρίνεται σε ένα πάγιο τμήμα, που σχετίζεται με τη θέση τους (part jonctionnelle) και ένα μεταβαλλόμενο, ανάλογα με την απόδοση του κάθε δικαστή (part individuelle). Το 61% των αποδοχών των δικαστών αναλογεί σ' αυτό το "επίδομα παραγωγικότητας".

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII - ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ

Η Έκθεση επιβεβαιώνει ότι χωρίς την πρόθυμη και εύστοχη συμβολή των δικαστικών υπαλλήλων, που θεσμικά είναι άμεσοι συνεργάτες των δικαστικών λειτουργιών, αποτελεσματική Δικαιοσύνη δεν είναι δυνατό να υπάρξει. Δεν είναι, όμως, λίγες οι φορές που αυτοί αναδεικνύονται κατώτεροι των περιστάσεων, είτε διότι δεν έχουν τα απαραίτητα ουσιαστικά προσόντα, είτε διότι βρίσκονται σε θέσεις, για τις οποίες δεν είναι κατάλληλοι και από τις οποίες δυσχεραίνουν τη λειτουργία των δικαστικών υπηρεσιών, αντί να τη διευκολύνουν. Οι σχετικές προβλέψεις του νόμου είναι, κατά κανόνα, επιτυχείς. Αυτό που απογοητεύει είναι η κακή εφαρμογή τους.

Ορθά προτείνεται, τα απαιτούμενα για το διορισμό των δικαστικών υπαλλήλων τυπικά προσόντα να καθορισθούν ανάλογα προς τα καθήκοντα, τα οποία πρόκειται να ασκήσουν. Για την κατηγορία ΠΕ να απαιτείται πτυχίο νομικών, πολιτικών ή οικονομικών επιστημών και για την κατηγορία ΤΕ πτυχίο διοίκησης επιχειρήσεων, αρχειονομίας ή βιβλιοθηκονομίας ΤΕΙ. Επιπλέον, να απαιτείται πιστοποιημένη γνώση στενογραφίας και εξοικείωση στην καλή χρήση βασικών προγραμμάτων ηλεκτρονικού υπολογιστή, να συνεκτιμάται, δε, η γνώση της αγγλικής γλώσσας.

Στην πράξη διαπιστώνεται ότι η, προβλεπόμενη, επιμόρφωση των δικαστικών υπαλλήλων είναι ανύπαρκτη. Κατά τη συνήθη πρακτική, όταν κάποιος εργολάβος εγκαθιστά νέο εξοπλισμό σε μια δικαστική υπηρεσία, αναλαμβάνει, παράλληλα, την ενημέρωση των δικαστικών υπαλλήλων για τη λειτουργία και τη χρήση του καινούργιου υλικού, πράγμα που εκλαμβάνεται ως επιμόρφωση. Ορθά προτείνεται ο σχεδιασμός προγραμμάτων, ικανών να καλύψουν όλες τις πτυχές του έργου των δικαστικών υπαλλήλων.

Σήμερα όλοι σχεδόν οι δικαστικοί υπάλληλοι βαθμολογούνται με άριστα, είτε το αξίζουν είτε όχι. Προτείνεται, ορθά, η αξιολόγηση να καταστεί περισσότερο ουσιαστική, με τη μέτρηση της ποσοτικής απόδοσης μέσω του συστήματος μηχανοργάνωσης, με τη συμμετοχή δικαστικών λειτουργιών ως αξιολογητών των υπαλλήλων που συνεργάζονται μαζί τους και με τον περιορισμό της συμμετοχής συνδικαλιστικών εκπροσώπων στα υπηρεσιακά και πειθαρχικά συμβούλια. Η επιλογή των προϊστάμενων διοίκησης δικαστικών υπηρεσιών και οργανικών μονάδων να γίνεται μόνο μεταξύ των ανηκόντων στο ειδικό σώμα των διοικητικών στελεχών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΧ - ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Α. Διαπιστώσεις

Είναι κοινότοπη, μεν, αλλά ιδιαίτέρως ουσιαστική η διαπίστωση ότι η αποτελεσματικότητα του δικαιοδοτικού έργου είναι συνάρτηση και της συμβολής μιας σειράς επαγγελματιών, άμεσων ή έμμεσων συνεργατών της Δικαιοσύνης, ανάμεσα στους οποίους και στους δικαστές είναι αναγκαία η καλλιέργεια κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης και συνεργασίας, με στόχο την καλύτερη (ιδίως ταχύτερη) λειτουργία της Δικαιοσύνης. Αυτό κατεξοχήν ισχύει για τους δικηγόρους, την πολυπληθέστερη και την νευραλγικότερης σημασίας ομάδα νομικών (αφού η διεξαγωγή δίκης χωρίς την παράσταση δικηγόρου αποτελεί την εξαίρεση) που, παραδοσιακά προσδιορίζονται ως «λειτουργοί της Δικαιοσύνης».

Β. Δικηγόροι

Η Έκθεση καταλογίζει στην ανάγκη βιοπορισμού των δικηγόρων το ότι εξωθείται ο δικηγορικός συνδικαλισμός «είτε σε αντιδράσεις, οι οποίες αποτελούν τροχοπέδη στη λήψη νομοθετικών μέτρων για την αποσυμφόρηση των δικαστηρίων είτε σε πρακτικές, οι οποίες φέρνουν ή διατηρούν στα δικαστήρια υποθέσεις, που θα μπορούσαν να έχουν διευθετηθεί εξωδίκως ή σε πολύ συντομότερο χρόνο». Ακολουθεί η παραδοχή ότι ο δικηγορικός πληθωρισμός δυσχεραίνει την αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης και προτείνεται να αναζητηθούν τρόποι ελέγχου του: Καθιέρωση ποσοτικής αναλογίας προς τον εκάστοτε αριθμό των κατοίκων ή και των επιχειρήσεων της αντίστοιχης περιοχής, δυσχέραση του διαγωνισμού υποψηφίων δικηγόρων ώστε να επιτυγχάνουν μόνον όσοι έχουν πραγματικά προσόντα «και όχι εκείνοι που αναζητούν τυχοδιωκτικά κάποιο δρόμο μετά το πτυχίο». Κάτι ανάλογο να καθιερωθεί και για την προαγωγή των δικηγόρων στα εφετεία και στα ανώτατα δικαστήρια. Τέλος, καθιέρωση ορίου ηλικίας, αναλόγως προς τα ισχύοντα και για τους λοιπούς λειτουργούς της Δικαιοσύνης.

Δεν είναι, φυσικά, η πρώτη φορά που από δικαστική γραφίδα (ή χείλη) υποστηρίζεται ότι για τη δυσλειτουργία της Δικαιοσύνης ευθύνονται (σχεδόν) αποκλειστικά οι δικηγόροι. Βέβαια, η Έκθεση σε προηγούμενα κεφάλαια έχει καταλογίσει αρκετά λάθη και αδυναμίες στους δικαστές, ώστε να μην ελέγχεται για μονομέρεια. Αλλά ο απευθυνόμενος σε υποψήφιους δικηγόρους φόγος ότι «αναζητούν τυχοδιωκτικά κάποιο δρόμο μετά το πτυχίο» είναι βαρύς και προκαλεί την απάντηση, «τι διαφορετικό κάνουν οι υποψήφιοι δικαστές, οι οποίοι, έχοντας διαπιστώσει την ανεπιτηδειότητά τους στη δικηγορία, αναζητούν καταφύγιο στην καλά αμειβόμενη ισοβιότητα;»⁵⁴⁹. Εί-

549. Η έκφραση “τυχοδιωκτικά” αφορά την αρχική έκδοση της Έκθεσης, η οποία σε συνέχεια των παραπάνω σχολίων εξαλείφθηκε.

ναι σε όλους γνωστό ότι τα προβλήματα του πληθωρισμού οφείλονται κατά κύριο λόγο στην οργάνωση των νομικών σπουδών στην Ελλάδα και τη συνακόλουθη υπερπαραγωγή πτυχιούχων. Στην μετέπειτα πορεία οι ευθύνες διαχέονται προς κάθε κατεύθυνση και θα ήταν παράτολμο να επιχειρηθεί ακριβοδίκαιη κατανομή τους μεταξύ δικαστών και δικηγόρων⁵⁵⁰. Αρκεί, ίσως, η διαπίστωση ότι όλοι όσοι υπηρετούμε τη Δικαιοσύνη έχουμε ευθύνη. Ας διαβάσουμε όμως και το Συμπέρασμα αυτού του κεφαλαίου της Έκθεσης, όπου η θέση των συντακτών της είναι σαφώς εποικοδομητική ως προς τους συνεργάτες της Δικαιοσύνης.

Δ. Δικαστικοί Πραγματογνώμονες

Δεν είναι εκ των προτέρων γνωστό εάν κάποιο πρόσωπο, από αυτά που συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο, είναι, πράγματι, διατεθειμένο να ασκήσει καθήκοντα πραγματογνώμονα σε δικαστική υπόθεση, πέρα από τη δυσαναλογία μεταξύ απασχόλησης και αμοιβής. Συνηθισμένη συνέπεια, η δικαστική διαδικασία να καθυστερεί, επειδή οι πραγματογνώμονες εμφανίζονται απρόθυμοι να συμπράξουν και εξαντλούν τις δυνατότητες απαλλαγής ή, στην καλύτερη περίπτωση, ζητούν αλλεπάλληλες παρατάσεις προθεσμίας, επιμηκύνοντας τη διάρκεια της δίκης.

Ζ. Συμπέρασμα

Η Έκθεση προβάλλει, συμπερασματικά, το στόχο να καταστεί γενική πεποίθηση το ότι η Δικαιοσύνη είναι «υπόθεση όλων μας». Υποστηρίζει ότι οι δικαστές δεν μπορεί να παραμένουν περιχαρακωμένοι στην «αυτάρκειά» τους, διακατεχόμενοι από το άγχος διατήρησης της δικαστικής ανεξαρτησίας και υποβλέποντας τους φύσει και θέσει συνεργάτες τους, ενώ οι συνεργάτες της Δικαιοσύνης δεν αρκεί να παραπονούνται για αδιάφορους ή ευθυνόφοβους δικαστές, με δημοσιούπαλληλική νοοτροπία. Πρέπει, καταλήγει η Έκθεση, όλοι να γνωριστούν μεταξύ τους, να μάθουν να εμπιστεύονται ο ένας τον άλλο, να συνεργάζονται αρμονικά και να συμβάλλουν από κοινού στην απονομή αποτελεσματικής Δικαιοσύνης.

Επίλογος

Ο *εκ βαθέων* επίλογος της Έκθεσης μνημονεύει τα ευρήματα της ετήσιας έκθεσης της Παγκόσμιας Τράπεζας για την Επιχειρηματικότητα για το 2015, όπου, στο δείκτη που αφορά στη μέση διάρκεια μιας δίκης, η Ελλάδα είναι 155η, με μέσο χρόνο 1580 ημέρες, έχοντας υποχωρήσει από την 98η θέση του 2014, με μέσο χρόνο 1300 ημέρες και από την 87η προπερίσιν, με μέσο χρόνο 819 ημέρες. Δηλαδή, σε δύο χρόνια, από τη διόλου επίζηλη θέση στην ένατη (!) δεκάδα, περάσαμε σε... ακατονόμαστη σειρά,

550. Η σχετική αρθρογραφία, από συστάσεως του Ελληνικού Κράτους και μέχρι σήμερα, είναι μεγάλη.

διπλασιάζοντας, σχεδόν, το μέσο χρόνο διάρκειας μιας δίκης. Χωρίς ευφημισμούς, πηγαίνουμε από το κακό στο χειρότερο και, των οικιών ημών εμπιμπραμένων, ημείς άδομεν. Η Έκθεση καταγράφει, μάλιστα, με πικρία, και το «άσμα»: «Παράλληλα, τις ίδιες μέρες, οι δικαστικοί λειτουργοί κινούνται, συνδικαλιστικά, για να πιέσουν την Κυβέρνηση, προκειμένου να τους καταβάλει και πάλι διαφορές αποδοχών. Μήπως υπάρχει κάποια σύγχυση εδώ; Πώς μπορεί κάποιος να προβάλλει, ευπροσώπως, οικονομικά αιτήματα, όταν η αποτελεσματικότητά του επιδεινώνεται; Οι δικαστές, βέβαια, ισχυρίζονται ότι για τις καθυστερήσεις φταίει ο φόρτος εργασίας, ότι αυτός οφείλεται στη δικομανία των Ελλήνων και στην πλημμελή λειτουργία των διοικητικών υπηρεσιών, ότι για τη μη έγκαιρη εκδίκαση φταίει η αναβλητικότητα των δικηγόρων και η στρεψοδικία των διαδίκων και ότι το μερίδιο ευθύνης των ίδιων των δικαστών είναι μηδαμινό».

Ας επιτραπεί και στον γράφοντα να παραθέσει έναν παλαιότερο δικό του επίλογο⁵⁵¹:

«Τα νομοθετήματα των τελευταίων ετών για τη βελτίωση των συνθηκών απονομής της δικαιοσύνης και την επιτάχυνσή της δεν φαίνεται να έχουν λύσει ένα πρόβλημα που, αντί να αμβλύνεται, παίρνει όλο και εκρηκτικότερες διαστάσεις με τη διογκούμενη πολυετή εκκρεμοδικία εκατοντάδων χιλιάδων υποθέσεων. Στην αιτιολογική έκθεση του ν. 4055/2012 η Ελληνική Κυβέρνηση διαπίστωνε, μεταξύ άλλων, τα εξής: «*Δυστυχώς, η σημερινή πραγματικότητα στην Ελλάδα δεν ανταποκρίνεται στις επιταγές του έλληνα συνταγματικού νομοθέτη ούτε στις προσδοκίες του ευρωπαϊκού νομικού πολιτισμού. Δεν υπάρχει πιο τρανή απόδειξη από τα ακόλουθα στατιστικά στοιχεία:*

- Από το 1997 μέχρι σήμερα, η Χώρα μας έχει καταδικαστεί από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σε 360 υποθέσεις για υπερβολικές καθυστερήσεις στην απονομή της Δικαιοσύνης. Από όλα τα Δικαστήρια, πολιτικά, ποινικά και διοικητικά.

- Υπάρχει υπόθεση για την οποία καταδικάστηκε η Χώρα μας γιατί καθυστέρησε η έκδοση απόφασης 27 ολόκληρα χρόνια.

- Η Ελλάδα κατέχει το θλιβερό προνόμιο να είναι τέταρτη κατά σειρά μεταξύ των 47 Κρατών Μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης που συστηματικά και κατ' επανάληψη παραβιάζει τον εύλογο χρόνο στην απονομή της Δικαιοσύνης.» Και η αιτιολογική έκθεση συνέχιζε με μια παράγραφο που υπήρχε στο νομοσχέδιο, όταν τίτλος του ήταν «για τη δίκαιη δίκη και την αντιμετώπιση φαινομένων αρνησιδικίας» αλλά απαλεί-

551. Βλ. Νίκου Φραγκάκη, Η μεγάλη διάρκεια των δικών στην Ελλάδα και οι αποφάσεις-πρότομος του ΕΔΔΑ, ΕΛΛΔνη 4/2014, σελ. 989επ. Το κείμενο βασίζεται σε εισήγηση στο σεμινάριο που οργάνωσε ο Άρειος Πάγος την 29 και 30 Νοεμβρίου 2012 στην Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών, με τίτλο «Η Δικαστική προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου κατά την ΕΣΔΑ σε Εθνικό και Ευρωπαϊκό επίπεδο, από τη σκοπιά της Πολιτικής και Ποινικής Δίκης» και επαναλήφθηκε σε ομότιτλη Επιμορφωτική Συνάντηση Δικαστών την 18 και 19 Απριλίου 2013, στον ίδιο χώρο.

φθηκε από το τελικό κείμενο, διατηρεί όμως τη σημασία της ως προερχόμενη από γραφίδα του Υπουργείου Δικαιοσύνης:

«Πρέπει να το ομολογήσουμε. Δυστυχώς η Δικαιοσύνη βουλιάζει. [...] Η ουσιαστική δικαστική προστασία όμως χάνεται μέσα σε υπέρμετρα χρονοβόρες διαδικαστικές διεγκυστίδες. Τελικά στη χώρα μας έχουμε Αρνησιδικία. Που επιδεινώνεται. Και συμβάλει αποφασιστικά στην επικράτηση πολύμορφης ανομίας. Σε όλους τους χώρους της δημόσιας ζωής και της κοινωνίας. Δεν μπορεί να υπάρξει επιείκεια και ανοχή σε αυτό το φαινόμενο. Γιατί δεν διαβρώνει μόνο τον κοινωνικό ιστό. Δεν υπονομεύει μόνο τους δημοκρατικούς θεσμούς. Αποτελεί και τροχοπέδη στην οικονομική ζωή και την ανάπτυξη.»

Η τελευταία επισήμανση σκιαγραφεί τη ζοφερή εικόνα μιας πολύ δυσάρεστης πραγματικότητας. Όλοι οι παράγοντες απονομής της δικαιοσύνης - ο νομοθέτης, η διοίκηση, οι δικαστές, οι δικηγόροι, οι δικαστικοί υπάλληλοι - συντηρούμε, ο καθένας με τη στάση του, τη διάβρωση και την υπονόμηση του κράτους δικαίου. Ταυτόχρονα, ιδίως στους σημερινούς δύσκολους καιρούς, βλάπτουμε την οικονομία του τόπου και παρεμποδίζουμε τις επενδύσεις και την ανάπτυξη. Οι έλληνες δικαστές επωμίζονται το τεράστιο βάρος της ορθής εφαρμογής του νόμου στο τόσο αντίξοο σημερινό πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον. Αλλά ο μεγάλος κόπος τους φαίνεται να μην αποδίδει αρκετά ώστε η δικαιοσύνη ν' απονέμεται ταχύτερα.

«Τι μέλλει γενέσθαι;»

Το δίλημμα της επιλογής μεταξύ ταχείας και ορθής δικαιοσύνης είναι ψευδεπίγραφο. Η ορθή δικαιοσύνη δεν μπορεί παρά να είναι και ταχεία. Διότι η καθυστερημένη απονομή δικαιοσύνης, όσο ορθή και αν είναι, είτε έχει ξεπεραστεί από τις περιστάσεις είτε έχει επιφέρει τόσο δυσμενείς συνέπειες σ' αυτούς που την προσδοκούσαν, ώστε να αποβαίνει άχρηστη⁵⁵².

Η Έκθεση, πάντως, θεωρεί ότι το κύριο έλλειμμα του ελληνικού δικαστικού συστήματος είναι διοικητικό-οργανωτικό και, μάλιστα, σε όλα τα επίπεδα (ιδίως στη διεύθυνση και διοίκηση των δικαστηρίων) και γι' αυτό η έμφαση πρέπει να δοθεί στις οργανωτικές αλλαγές και πρωτοβουλίες. Περιλαμβάνει πολλές και αξιολογες προτάσεις. Αν, όμως, όπως ορθά παρατηρεί, εκείνοι που θα κληθούν να τις εφαρμόσουν, από το νεότερο δικαστή μέχρι τα μέλη του ΑΔΣ, καθώς και οι δικηγόροι και όσοι άλλοι ασκούν επιρροή στο χώρο της Δικαιοσύνης, δεν θελήσουν να αλλάξουν νοοτροπία και να προσπαθήσουν περισσότερο, ελπίδα δεν υπάρχει. Θα πρέπει ο καθένας να

552. Βλ. και τις εισηγήσεις Παναγιώτη Πικραμμένου και Βασιλή Ράπανου, σε «Το κόστος του χρόνου στη Δικαιοσύνη και Καθυστέρηση, μόνιμη πληγή στη Δημόσια Διοίκηση», Κίνηση Πολιτών για μια Ανοικτή Κοινωνία, 5.3.2013, www.kinpol.gr. Επίσης ΣΕΒ, Επιτάχυνση της απονομής δικαιοσύνης και της επίλυσης διαφορών, προϋπόθεση για τις επενδύσεις και την ανάπτυξη, Θεματική μελέτη-Διοικητική Σύνοψη-Σχέδιο προς διαβούλευση, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2014, σελ. 60.

αποδεχθεί το μερίδιο της προσωπικής του ευθύνης και να απαρνηθεί την καταστροφική αντίληψη ότι για όλα φταίει μόνο οι άλλοι.

Στο κάτω-κάτω, η ποιότητα της Δικαιοσύνης, στοιχείο της οποίας είναι η απονομή της με εύλογο ρυθμό, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το βαθμό πολιτισμού της κοινωνίας στο πλαίσιο της οποίας απονέμεται⁵⁵³. Όπως έχει και παλαιότερα σημειωθεί, «η διάμρφωση της διαφορετικής νοοτροπίας είναι ζήτημα υπευθυνότητας, αγάπης για τη δουλειά που κάνουμε, ως δικαστές ή δικηγόροι, σεβασμού των δικαιωμάτων του άλλου. Απαιτεί απεμπόληση της πονηρίας, της μικροψυχίας και του ωφελιμισμού. Σε τελευταία ανάλυση, είναι ζήτημα πολιτισμού, χρηστής παιδείας και πνευματικής καλλιέργειας! Ποιος θα μπορούσε να υποστηρίξει ευπρόσωπα ότι δεν τα θέλει αυτά;»⁵⁵⁴.

---

553. Βλ. *Φορτσάκη, ό.π.*

554. Τοποθέτηση του *Χριστόφορου Κοσμίδη*, σε Κίνησης Πολιτών για μια Ανοικτή Κοινωνία, Τα Ελληνική Δικαστήρια και η Νομολογία του ΕΔΔΑ, Εισηγήσεις-Συζήτηση, Αθήνα 2011, σελ. 34.

